

Ne acīm redzams, ne acīmredzams

Pēteris Bankovskis
Hārdijs Lediņš

Iezīmējas jaunas racionalitātes kontūras, uz šo racionalitāti virza nestabilitātes ideja. Šī ideja likvidē pretenzijas uz absolūtu kontroli pār jebkuru realitātes sfēru, likvidē jebkurus iespējamus sapņojumus par absolūti kontrolējamu sabiedrību.

Iļja Prigožins

Ceļš nepieder uztveramajai pasaulei, tas nepieder neuztveramajai pasaulei. Izziņa ir maldīga, un neziņa ir bezjēdzīga. Ja tu gribi nešaubīgi atrast īsto ceļu, tad esi tikpat brīvs kā debesis. Nesauc to labu, nesauc to sliktu.

Ekai, saukts Mumons

103

Pēteris Bankovskis — Ko tu vēl gribētu pateikt?

Hārdijs Lediņš — Tev tik vien ir, ko jautāt?

P.B. — Kas var būt labāks par šādu pirmo jautājumu?

H.L. — Es domāju, ka atbilde arī nebija slikta.

P.B. — Kāda nozīme tavā dzīvē un darbā ir haosam?

H.L. — Vislielākā nozīme. Dzīve nav iedomājama bez haosa.

Haoss dzīvi iznīcina un vienlaicīgi to rada.

P.B. — Vai tu cīnies pret sistēmiskumu, simetriju? (Kā doktors

Hofmans — !?) Kā tu ievies haosa elementus kārtībā?

H.L. — Viņi vienkārši ieviešas tur paši.

P.B. — Kā vīrusi?

H.L. — Arī kā vīrusi.

P.B. — Tādā gadījumā tu jau neko nevari darīt, kaut vai haosa strukturēšanas ziņā, tu esi tikai rotaļas objekts...

H.L. — Es domāju, nē, es zinu, ka 20.gadsimtā ir bijuši tikai kādi trīs cilvēki, kas ir organizējuši kaut ko, pārējie ir apstākļu pakļauti.

P.B. — Kas tie trīs būtu?

H.L. (gardi smejas) — Tiešām labs jautājums. Divus mēs

zinām, bet trešo nezinām.

P.B. — Tie divi esam mēs ar tevi?

H.L. — Jā!

P.B. — Jautājums tomēr ir — par trešo. Diez, kā viņš varētu rīkoties. Acimredzot viņam ir kaut kas zināms.

H.L. — Mmmm... Es nezinu. Iespējams, ka viņš vairs nav starp mums.

P.B. — Starp mums viņa noteikti nav, mēs taču viņu pamanītu.

H.L. — Var jau būt, ka viņš vienkārši ir citur.

P.B. — Absurds nav haoss. Haosu mēģina pasludināt (pēdējo pārdesmit gadu laikā) par teorētiskā pasaules modeļa sastāvdaļu. Vai šādas domāšanas atspīdumi manāmi arī Latvijā?

H.L. — Latvijā tie eksistē neapzināti. Ja empiriski vai eksperimentāli ir radusies kāda teorija, tad acimredzot tās «atradēji» ir «atraduši» veidu, kā izdarīt savus secinājumus — tam ir reāls pamats. Tālāk, kad teorija sāk izplatīties, tā pārvēršas par spekulatīvu kategoriju. Mūsu lielākā kļūda, manuprāt, ir tā, ka mēs paņemam kādu teoriju: haosa, postmodernisma u.c. un sākam šo parādību **taisīt**, izmantojot mums zināmās «galvenās pazīmes». Teiksim tā: postmodernisms — tas ir ļoti aktuāli, un es gribu kļūt īstens postmodernists. Tātad — es paņemu, pirmkārt, metaforas, otrkārt, citātus, treškārt, paradoksus, ceturtkārt, vēl kaut kādus citus segmentus un no tā visa izveidoju postmodernismu — vienalga, kurā sfērā. Bet, man šķiet, tā ir pilnīgi ačgārna pieeja. Diemžēl šeit, pie mums, tādas kļūdas ir notikušas bieži. Lai gan vajadzētu būt otrādi: neatkarīgi no tā, kādas ir valdošās teorijas, mēs kaut ko radām. Nu, ja tas iekļaujas kādā teorijā, tad ir labi, ja neiekļaujas — tad vēl labāk. Jo iespējams, ka kāds cits, pateicoties taviem darbiem, radīs pilnīgi jaunu teoriju. Tas attiecas arī uz haosu. Ja mēs paņemam Prigožina grāmatu (piemēram, *I. Prigogine, I. Stengers. The Order out of Chaos*. — P.B.) un izvēlamies vienu teikumu no šīs grāmatas, vienu lappusi vai zīmējumu un mēģinām **to ilustrēt**, tā taču nebūs vis attiecīgā parādība kā tāda, bet gan teorijas banāla ilustrācija.

Šī ačgārnā pieeja, kas mums raksturīga, sastopoties ar kādu jaunu ideju vai teoriju un nezinot visus kontekstus, kā un kāpēc tā radusies, mēģinot to šeit iestādīt, — šī pieeja tad arī rada pseidoizpaušmes, fantomus.

P.B. — Bet mūsu cilvēkiem, šeit dzīvojot, aizvien tomēr gribējies ielēkt garāmbraucošā vilcienā. Provinciāla sindroms taču ir nevīstošs. Mūsu cilvēkam šķiet, ka viņš jau nav sliktāks par tiem tur — gaišajos pulmaņvagonos.

H.L. — Bet tādā veidā var izkrist laukā no tās drezīnas, kurā tu jau esi, nevis ielēkt svešā ātrvilcienā. Ja pamats ir kāda teorija, uz

Pēteris
Bankovskis
Hārdijs
Lediņš

P. Bankovskis
H. Lediņš

105

Ne acim..

kuras tad veido praksi, teiksim, mākslas, kultūras. Normāli taču primārais stimuls praksei ir vide, reālie apstākļi un impulsi, tikai pēc tam var runāt par iekļaušanos vai neiekļaušanos kaut kādā teorijā.

Protams, veidojot praksi uz «importētām» teorijām, īslaicīgi var sasniegt diezgan labus panākumus. Cilvēkiem var viegli aizmāļēt acis, nocitējot trīs teikumus no kādiem klasiķiem — teorētiķiem vai praktiķiem — un pārnesot šos teikumus mūsu vidē. Bet katrā ziņā tā ir tīri spekulatīva pieeja. Panākumi var būt spoži, bet plašākā kontekstā šāda pieeja kritiku neiztur.

P.B. — Ir versija, ka eksistē kultūrvides, kas ir spējīgas generēt idejas, un kultūrvides, kas ir spējīgas tās akumulēt un izmantot. Šādu dalījumu var attiecināt pat uz etnosiem.

H.L. — Es domāju, ka ikviens ģeogrāfiskais punkts ir spējīgs generēt visu. Pilnīgi visu, ko vien var generēt. Lūk, piemērs. Es varētu paņemt digitālo kasešu magnetofonu un atrasties vienā punktā, piemēram, Kolkas ragā. Sēžu tur 24 stundas un ierakstu visas skaņas, kas tur ir. Lūk, šā punkta skaņas pasaules mērogā būs absolūta, nemainīga un mūžīga vērtība. Tas būs dokuments no šā punkta, svarīgs visai pasaulei. Un, tā kā nav iespējas dokumentēt jebkuru punktu, tad šī punkta vērtība vēl jo vairāk pieaug.

Tātad faktiski jebkurš punkts dod iespējas generēt visu vērtību skalu. Jautājums, protams, kādi katalizatori ir vajadzīgi. Un varbūt tad arī ir vajadzīga teorija — nevis kā līdzeklis, lai iegūtu attēlu, kas atbilst teorijai, bet kā palīglīdzeklis, lai saprastu, ko tu pats dari.

P.B. — Teorija kā koordinātu tīkls orientācijai telpā? Pašorientācijai? Turklāt jebkura teorija taču formalizējas, atsvešinās no tās radītāju personiskās interferences. Reizrēķins arī ir teorija. Bet tas, ka mēs apgūstam un atkārtojam reizrēķinu, vēl neliecina par mūsu provinciālismu...

H.L. — Varbūt jā. Bet, no otras puses, reizrēķina lietošana tomēr ir provinciāla...

P.B. — ...tāpēc, ka ikreiz neizgudrojam savu aritmētiku?

H.L. — Nē, vienkārši tāpēc, ka nelietojam kompjūteru.

P.B. — Nu labi, bet biežāki taču ir gadījumi, kad nevis veidojam praksi uz svešas teorijas pamata, bet gan paņemam šo teoriju un kā mērļenti pieliekam jau esošajai praksei. Un atbilst!

H.L. — Citādāk mēs nemaz nevaram rīkoties, nevaram taču to pielikt kādai citai realitātei, kādai citai praksei.

P.B. — Un mūsu domu gājiens tālāk — re, kā tas Nobela balvas laureāts K. (vai, vienalga, kurš katrs cits) pareizi teoretizē — pie mums taču viss notiek tieši tāpat.

H.L. — Es domāju, ka ir dabiski, ja notiek tāpat. Tas sācies kopš brīža, kad esošā šejienes ģeogrāfiskā situācija vispār tika

apdzīvota, kopš cik turtūkstošiem gadu. Un tas, ka potenciāls izpaužas **ātrāk kaut** kur citur tikai tāpēc, ka tur ir labāki telefona sakari, — tā ir **tikai tehniska** vaina. Pie mums. Šobrīd.

P.B. — M—jā... Vai tev ir bijusi (ir) vēlēšanās izveidot kaut kādu loģisku modeli visam tam, ko līdz šim esi praktiski darījis?

H.L. — Savulaik, strādājot par arhitektūras zinātnieku, es saskāros ar krievu kolēģu proponētajiem teorētiskajiem modeļiem, kopš tā brīža man ir alerģija pret modeļiem vispār.

P.B. — Vai tas nozīmē, ka tev nav nepieciešamības pēc loģiska kārtojuma tajā kultūraktivitātes gūzmā, ko tu esi aizsācis, vēl valsts darbu strādājot, un turpini visus šos gadus?

H.L. — Pēc šāda sakārtojuma man noteikti nav nepieciešamības. Vienīgā nepieciešamība ir izprast, kādēļ tā ir noticis. Bet tur jau ir **pavisam** citas vērtības un citas teorijas.

P.B. — Bet varbūt arī tu esi, lai gūtu islaicīgus panākumus, ar **savu kultūrpraksi ilustrējis** kādu ārpusē teoriju? Tiktāl jau tu droši vien analizē savu darbību, lai noskaidrotu vismaz to.

H.L. — Es domāju, ka tas man bijis tāds kā mācekļa periods, ir bijis jāmacās, jākopē, jācītē citi. Kad metodoloģija (kā var kaut kas rasties) ir apgūta, tad tu vari nodarboties pats ar savām lietām.

P.B. — Tev ir skaidrs, kas ir tās tavas lietas?

H.L. — Jā. Man tās mainās, protams, visu laiku. Bet šobrīd tas ir viss, kas nav acīm redzams. Netveramais, neaprakstāmais, nefiksējamais.

P.B. — Tad jau jūtama kaut kāda evolūcija. Tu taču sāki artieši pretējo — tavi uzvedumi mākslas izstādēs šeit un ārzemēs bija gan redzami, gan taustāmi, gan citādi fiziski sajūkami. Kā biezoknis, kā agresija.

H.L. — Agresija bija kādas divas reizes. Tā bija kā reakcija uz kaut kādu kritiku (biju saklausījis, ka tajā, ko daru, neesot ne agresijas, ne ļaunuma, vajadzēja uz to reaģēt!).

P.B. — Ko tu par savu darbību domā kategoriāli: vai tu to uzskati par mākslas darbību, kultūras darbību vai varbūt par subjektīvu pasaules apjēgsmi?

H.L. — Ē, šķiet, to visu kopā var nosaukt par kultūras darbību. Bet var piemeklēt vēl piecas kategorijas, taču ikviens cilvēks, kurš kaut ko dara, vienalga, vai to sauc par mākslu vai kultūru, dara to kaut kādu eksistenciālu iemeslu dēļ. Vienkārši dzīve tā ir iekārtota. Māksla vai sociāla situācija, vai kāda cita kategorija — tie faktiski ir tikai rīki, līdzekļi. Ja tu eksistenci vari apjēgt caur sociālo, tad tava darbības vieta būs politika, parlaments, valdība, publicistika; ja tu to vari apjēgt, audzējot burkānus, tad tu esi zemkopis. Cilvēka ceļš šajā eksistences formā, kurā mums ir kaut kāda dvēsele un miesa, — katram ir kādi

P. Bankovskis
H. Lediņš

107

Ne acim..

lidzekļi, kā viņš šo ceļu veic.

P.B. — Par tevi. Šis ceļš sastāv no būtībā pašpietiekamām struktūrām, piemēram, gājieniem uz Bolderāju, kam nemaz nebūtu jānonāk atklātībā...

H.L. — Atklātībā tas nonāca nejausības dēļ. Man pat traucēja kādu brīdi šī Bolderājas mitoloģizēšanās...

P.B. — Mitoloģizēšanās notika tāpēc, ka tu pats procesu izlaidi no rokām.

H.L. — Esto neizlaidu no rokām, vācieši to man **izsita** no rokām. Barbara Štraka to uztvēra kā latviešu mākslas fenomenu. Bet tas nebija domāts ne kā māksla, ne kā fenomens.

P.B. — Līdz ar to tev var piešūt kaut ko līdzīgu ekshibicionismam, narcismu varbūt.

H.L. — Tāpēc jau Bolderājas gājieni vairāk nenotiek.

P.B. — Vai tava darbība raidstacijā 2A un ierakstu studijā «Blue Cow», kur tu pats paliec neredzams, tev nav tuvāka?

H.L. — Jā, protams, man tas ir daudz tuvāk.

P.B. — Vari palikt «aiz kadra» un manipulēt ar jēgumiem...

H.L. — Protams. Radošā ziņā tas ir labvēlīgāk.

P.B. — Vai virzībā no acīm redzamā un acimredzamā uz netveramo tu pats sevi redzi kā izņēmumu vai kā tendences apliecinātāju?

H.L. — Jau vairākus gadus mani ir interesējušas marginālās situācijas, kad parādība atrodas uz robežas starp to un kaut ko citu. Un šī robeža ne no vienas puses nav pārskatāma.

P.B. — Vairums cilvēku, kas seko līdzī taivai darbībai, atrod tajā tādu hamburgera stilā sakārtotu ironijas plāceni. Vai tā ir tava ironija, varbūt to piešķir cilvēki **no malas**, tie, kuriem tā ir nepieciešama?

H.L. — Ironija, tas varētu būt tāds citu cilvēku izveidots formulējums. Katrs, kurš ar kaut ko saskaras, veido savu kritisku attieksmi. Un, ja kāds saskata ironiju — labi, lai viņš saskata. Tā ir viņa problēma.

P.B. — Cilvēkā pie robežas plosās divas vēlēšanās — kļūt par robežpārkāpēju un par robežsargu...

H.L. — Es nevēlētos kļūt nedz par robežsargu, nedz par robežas pārkāpēju. Bet es ļoti priecājos, ka ir gan vieni, gan otri... Un vēl muitnieki, kontrabandisti, vienkārši cilvēki, kuri meklē labāku dzīvi kaut kur citur; tur kontrolē no māksliem pavadoņiem, tur izmanto dažādus līdzekļus: braucamlīdzekļus, šaujamlīdzekļus, dažādas mākslīgas, pat iluzoras būves. Precīza hronika par to, kas notiek **uz robežas**, dotu daudz ticamāku, autentiskāku liecību par to, kas notiek lielajā zonā, vialga, kurā pusē robežai.

P.B. — Tu daudz labāk un vairāk zini par dažādām citzemju marginālām parādībām, sākot ar mākslinieku pastmarkām, *Mail Art*, līdz pat mākslinieku raidstacijām u.c. Vai nav tā, ka lielākā daļa šo izpaušmju nomirst, tā arī ne par ko kontekstuāli aktīvu nekļūstot?

H.L. — Droši vien lielākā daļa ne par ko nekļūst. Bet, tikai pateicoties šīm sākotnēji marginālajām lietām, vispār kaut kas ir radies un attīstījies. Tā tas ir visur: kultūrā, zinātnē, tehnikā.

P.B. — Šķiet, ka tu apzināti darbojies aizvien jaunās marginālās situācijās. Bet tu taču neteiksi, ka tādējādi ceri izdarīt kādu ievērojamu atklājumu...

H.L. — Nē, man pietiek, ka es atklāju kaut ko sev. Un, ja es nebūtu lasījis neko par marginālajām teorijām, par haosa teoriju u.c.; es darbotos tāpat, vienīgi tagad, ja vēlos, varu skaidrot savu darbību ar attiecīgas teorijas palīdzību.

P.B. — Vai tev ir kāds priekšstats, kā tu veidotu savu skolu?

H.L. — Konkrēti par to neesmu domājis, bet mani fascinē *dzen* skolotāji, viņu principi, ieskaitot visdažādākās radikālās metodes. Šajā skolā būtu arī jāpiemēro Kalifornijas *High Tech*¹ atziņas, kas faktiski ir kā no otras puses pietuvojas *dzen* mācībai. Var teikt, ka *dzen* ir bijusi pirmā *High Tech* teorija. Šādā apvienojumā izveidotos ļoti labs modelis, pēc kura faktiski nevienam neko neiemācītu, bet tiktu **ģenerēta** attieksme pret lietām un parādībām, kas ir sastopamas ceļā.

¹ Sk., piem., Jangblads DŽ. Meta-dizains: ceļā uz rekonstrukcijas postmodernismu// Grāmata.—1991.— Nr. 12.—33.—34. lpp

P. Bankovskis
H. Lediņš

109

Ne acīm..